

İlköğretimde çocuk edebiyatı

Children's literature in elementary education

Sevgi Arkılıç-Songören¹

Özet

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı, bebeklikten başlayan ve yetişkinlik sürecine kadar uzanan arayı kapsayan kitleye hitap eden eserleri içine alır. Okul öncesi dönemi için resimli kitaplar ve masallar, okul döneminde ise ilk okuma kitaplarından başlayarak yaş grubuna uygun roman ve hikaye kitaplarını ve şiir antolojilerini içerir. Ülkemizde bu tür maalesef ancak son yıllarda gelişme göstererek, yeni yeni kabul görmüştür. Dolayısıyla ilköğretimdeki yeri de pek iç açıcı değildir. Zira tek bir ders kitabına bağlı kalınarak yapılan dil derslerinde çocuk eserlerine oldukça kısıtlı olarak yer verilmektedir. Bu alanda Almanya 1970'lerden den bugüne büyük değişme ve gelişme kaydetmiş ve çocuk ve gençlik edebiyatı ayrı disiplin olarak kabul edilerek, okul müfredatlarında da yer almıştır. Okullardaki çocuk eserleri sayesinde çocuklar okuma kültürünü geliştirerek, hayal güçlerini, bilgi ve kelime hazinelerini zenginleştirir ve geleceğin evrensel okuru olurlar. Almanya'daki bu gelişmeler ülkemiz için de bir örnek olabilir.

Anahtar sözcükler: Çocuk, çocuk edebiyatı, ilköğretim, alman, gençlik

Abstract

Children's and youth literature includes the age group ranging from infants to adulthood; illustrated books and stories for preschoolers and first readers for school age children and age appropriate novels, stories and poems in later years. Unfortunately in our country, this type of literature only recently became popular and received acceptance. Therefore, its place in elementary level language teaching courses is far from acceptable as children's literature is given limited place in single text-book courses. Since 1970's, a significant change and progress can be seen Germany where children's literature is accepted as a separate field of study and found its way into the curricula. Through the children's literature available at schools, students develop a healthy reading habit and enhance their imagination, vocabulary and knowledge, and thus become future universal readers. These developments in Germany may set an example for our country.

Keywords: Children, children's literature, elementary education, german, youth

¹ Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, sevgi.songoren@deu.edu.tr

Giriş

Çocuklar için edebiyat gerekli midir, neden ayrı bir edebiyat tartışmalarını son yıllara kadar sürdüren ülkemizde çocuk edebiyatı henüz gelişme aşamasında olup, okullarda da yeterince uygulama alanı bulamamaktadır. Bu çalışmanın amacı ülkemiz çocuk edebiyatının durumu ve okullardaki uygulanma biçimi hakkında genel bilgi vererek, konuyla ilgili sorunları ortaya koymak ve çözüm önerilerini sunmaktır.

Ülkemizde ilköğretim okullarında çocuk edebiyatının durumunu ele almadan önce, bu alanda büyük atılımlarda bulunmuş olan Almanya'daki gelişmelere bir göz atmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında özellikle 70'li yıllardan bu yana Almanya'da büyük gelişme sağlanmış olup, bugün "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı" okullarda ayrı bir ders olarak müfredat programlarında yer almaktadır. Almanya'daki bu gelişme elbette ki birden bire olmaz. Çocuklar ve gençler için ayrı bir edebiyat gerekli midir, değil midir soruları Almanya'da da uzun yıllar tartışılır. Ülkemizde ilköğretim okullarında çocuk edebiyatının durumunu ele almadan önce, bu alanda büyük atılımlarda bulunmuş olan Almanya'daki gelişmelere bir göz atmanın yararlı olacağını düşünüyorum.

Çocuk edebiyatının Almanya'daki gelişim süreci

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında özellikle 70'li yıllardan bu yana Almanya'da büyük gelişme sağlanmış olup, bugün "Çocuk ve Gençlik Edebiyatı" okullarda ayrı bir ders olarak müfredat programlarında yer almaktadır. Almanya'daki bu gelişme elbette ki birden bire olmaz. Çocuklar ve gençler için ayrı bir edebiyat gerekli midir, değil midir soruları Almanya'da da uzun yıllar tartışılır ve başlangıçta pek çok bilim adamı, eğitimci ve edebiyatçı tarafından şiddetle karşı çıkılır: 19. yüzyılın ilk yıllarında felsefeci ve eğitim bilimci olan Johann Friedrich Herbart " *Allgemeine Pädagogik*" (Genel Pedagoji), şair ve pedagoğ olan Jean Paul " *Levana*" (Erziehlehre-Eğitim Öğretimi), edebiyatçı ve hukukçu olan Jacob Grimm ve eğitimci olan Heinrich Wolgast " *Das Elend unserer Jugendliteratur*" (Gençlik Edebiyatımızın Zavallılığı) eserleriyle karşı görüşlerini ifade ederler. 20. yüzyılda da çocuklar için ayrı bir edebiyatın gereksizliği konusunda pek çok ses ortaya çıkar. Yazar Wolfdietrich Schnurre " *Zur Problematik der Jugendliteratur*" (Gençlik Edebiyatı Sorununa Dair) başlıklı konuşması ile zamanın en etkin eleştirisini yapar (Dahrendorf, 1998: 11).

Çocuk edebiyatına yönelik bu olumsuz görüş ve tavırlara karşı bazı ilgili eğitimcilerin bireysel çabaları çocuk ve gençlere okul dışındaki serbest zamanlar için kitaplar önermeleri ve

hatta okulda derslerde çocuk eserlerinden kesitlere yer vermeleri şeklinde sürer. Bu çabalar sonucunda zaman içerisinde ders kitaplarında çocuk eserlerinden örnekler yer alır. Ancak çocuğun yaratıcı gücünü ve sanat yetisini ön planda tutan didaktik anlayış çocukların küçük seçkilerden oluşan metinlerle doyurulamayacağı ve verimli sonuçlar alınamayacağı yargısı ile 60'lı yılların başında daha geniş çocuk metinlerinin ve çocuk kitapların derslerde okutulmasına öncülük eder. Çocuk ve gençlik edebiyatının okullarda resmi olarak yer alması ise 1966 yılında Anna Krüger'in Kinder- und Jugendliteratur als Klassenlektüre (Okul Müfredatı için Çocuk ve Gençlik Edebiyatı) adlı eseri ile başlar (Haas, 1995: 1; Haas, 1994: 703)

Krüger'in eserine, dolayısıyla okullarda çocuk ve gençlik kitaplarının yer almasına na dönem içerisinde değişik eleştiriler gelir. Bunlardan en önemlisi ise 1973 yılında Alexander Beinlich'in eleştirisidir: "Teorik olarak hazırlanan bu kitabın uygulama alanı en azından şu an için kısıtlıdır. Nedenleri ise, zaman yetersizliği, masraflı olması, uygulayacak öğretmenlerin yeterli deneyim ve donanımına sahip olmamaları ve bunların ötesinde hem konu ve içerik hem de dil açısından çocuk ve gençlere yönelik kitapların yetersiz olmasıdır" (Bkz. Haas, 1994: 704).

Çocuk edebiyatının öğretimdeki önemi

Bu ve buna benzer eleştirilere rağmen Anna Krüger'in önerilerinin okullarda uygulanması 70'li yıllarda yaygınlaşır. Bunun temel nedeni ise, edebiyat derslerinin amacının dönem, çağ ve yazar hakkında bilgi vermek değil, çocuklara eleştirel düşünme yetisi kazandırmak olmasıdır. Seçilen metinler de bu bağlamda toplumsal, sosyal ve politik olayları içeren, çocuk geçekliğini esas alan, yaşına uygun, çağdaş eserler olmalıdır. Bu eserler derslerde incelenip üzerinde tartışılabilmesi ve hatta gerekli durumlarda çözüm yolları araştırılmalıdır (Haas, 1994:705). Bu bağlamda Çocuk ve gençlik edebiyatı okullar için vazgeçilemez bir türdür, çünkü:

- çocuk ve gençlik kitaplarının yapısı oldukça basit, dili kolay anlaşılır ve ifadeleri günlük konuşma diline yakındır (Dahrendorf, 1999: 21).
- çocuk ve gençlik edebiyatı sosyolojik olarak ele alındığında "diğer yönün" edebiyatını, yani çocuk yönünün ve genç insanların edebiyatını içine alır.
- çocuk ve gençlik edebiyatı konu bakımından aslında yetişkin edebiyatına oranla günümüz konu ve sorunlarını daha açık ve yalın ele alabilen bir türdür

- Okuma eğitimi uzun süreli yatırım olarak değerlendirilip okuma alışkanlığı kazandırma hedeflenmiş ise, o zaman okullar bir kenara atılamaz; çocuklarımız okulda da çocuk kitaplarıyla buluşmalılar (Haas, 2002: 5)

Okuma pek çok kapının anahtarıdır. Bunun için ilköğretimde çocuklara okumayı sevdirmek ve onları okumaya yönlendirmek son derece önemlidir. Zira ilköğretimde pek çok öğrenci hiç kitap okumaz ya da çok az okur. Bu nedenle edebiyatın derslerde etkin bir biçimde kullanılması yönteminin amacı, çocukları kitapla buluşturmak ve onlara edebi metinlerle nasıl çalışacaklarını kendi deneyimleriyle öğretmektir.

Özellikle günümüzde medya gibi güçlü bir rakip var iken ve televizyon, CD, bilgisayar gibi yaygın bilişim teknolojileri iletileri, olay ve gerçekleri vizuel yani görsel olarak vererek çocuk ve gençlerin hayal güçleri, düş kurma ve algılama yetilerini maalesef olumsuz etkiledikleri için, çocukları okumaya ve edebiyata yönlendirmek, çocuklarda okuma coşkusu uyandırmak ve kalıcı bir okuma motivasyonu sağlamak, şimdiye dek olmadığı kadar büyük önem taşır. Ayrıca çocuklar, kitaplar sayesinde, gerçekler önlerine vizuel olarak sunulmadığı için hayal güçlerini çalıştırarak, kendilerine zengin dünyalar kurarlar (Dahrendorf,1999; Waldmann,1998).

Almanya’da çocuk ve gençlik kitaplarının okullarda ders olarak yer alması, çocukların okuma alışkanlığının gelişmesinde oldukça olumlu katkılar sağlar. 1999 yılında (Richter, Riemann, 2000) yaklaşık 1000 ilköğretim öğrencisi arasında yapılan araştırmada, çocukların ilgi alanları sorulmuş ve arkadaşlarla buluşma, evcil hayvanlar, oyun ve oyuncaklar, kitap ve kitap okuma, spor, bilgisayar, televizyon, sinema gibi toplam 11 seçenek verilmiş. Araştırma sonucuna göre çocukların ilgi alanları arasında kitap okumanın sürpriz bir yeri var. Kitap okumayı tercih eden çocukların oranı %71.7 ve dördüncü sırada yer alıyor. Bu ise sıralamada televizyon ve spordan önce geliyor (ilk üç sırada arkadaşlarla buluşma, evcil hayvanlar ve oyun-oyuncaklar yer alıyor).

Ülkemizde çocuk edebiyatı ve ilköğretimdeki uygulamalar

Almanya’da 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan “çocuklar için ayrı bir edebiyat gerekli midir – değil midir?” tartışmaları ülkemizde daha 90’lı yılların ortalarına kadar devam etmiştir. 70’li yıllarda çeviri çocuk edebiyatı etkisini gösterirken, çocuk edebiyatı 90’lı yıllara kadar değişik siyasi etkilerin altında kalmıştır. Henüz son yıllarda kabul gören ve gelişme göstermeye

başlayan bu tür maalesef günümüzde dahi otoriter yaklaşımdan kurtulamamış ve çocuk gerçekliğini yeterince ön plana çıkaramamıştır. Yani ülkemiz edebiyatındaki didaktik – öğretici anlayış halen devam etmektedir (Songören, 2005:124; Neydim 2003:66; Dilidüzgün,1996:75). Tüm bu olumsuzluklara karşın, çocuk ve gençlik eserlerinin sayısının oldukça artması, pek çok yazarımızın bu konuya önem vermesi ve bu alanda ürünler ortaya koyması sevindirici ve umut verici bir sonuçtur.

Ancak, okullarda çocuk edebiyatının konumu aynı derecede memnuniyet verici değildir. 1997/1998 öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretim kurumlarında başlayan yeniden yapılandırma programı çerçevesinde müfredat programlarında ve kitaplarda değişiklikler yaptı. 2002/2003 öğretim yılından günümüze değin (1- 8 sınıf) Türkçe Ders Kitapları incelediğinde sevindirici olarak çocuk ve gençlik edebiyatından örnek metinlere yer verildiği görülür. Bilindiği gibi ilköğretimde okutulan kitaplar farklı yayınevlerince hazırlanmakta olup, yayınevlerine göre kitaplarda yer alan yazar ve metin örnekleri farklılıklar göstermektedir.. Bunun dışında da dördüncü sınıf ve daha ileri sınıfların kitaplarında maalesef çocuk ve gençlik yazarları azalmakta, yerini yetişkin edebiyattan seçkilere bırakmaktadır. Bu konudaki istatistiki bilgiler ve okuma alışkanlığının edindirilmesi için önerilen 100 temel eser konusu ayrı bir araştırma konusudur.

Türkçe ders kitaplarında çocuk edebiyatından seçkilerin yer alması gerçi sevindirici ama, Türkçe derslerinde sadece ders kitabına bağlı kalınarak öğretim yapılması “öğrencileri ders kitabına seçilen metinlerle sınırlamakta” (Sever, 2006:19), onların tek yönlü eğitilmelerine kendi yeti, hayal gücü ve dilini yeterince kullanmamalarına neden olmakta. Türkçe dersleri sadece bilgi yükleme dersi olarak algılanmakta, hâlbuki amaç bu derste bilgiden çok beceri kazanmaktır. Okullarda çocuk edebiyatı ürünlerine daha fazla yer verilmesi, hatta müfredat programlarında yer alması, çoğun okuma kültürünü geliştirecek, onun hayal gücünü, bilgi ve kelime haznesini zenginleştirecektir.

Sonuç

Sonuç olarak ülkemizde de çocuk ve gençlik yazınının okullarda gerektiği kadar yer alabilmesi için öncelikle tek bir ders kitabına bağlı kalınmaması gerekiyor. Çocuk edebiyatının ayrı bir ders olarak okutulabilmesi için ise Almanya'nın bu alandaki tarihsel gelişimi örneğinde olduğu gibi, ülkemizde de biz eğitmen ve araştırmacılara ve yazarlarımıza çok iş düşüyor. Gerçi 70'li yıllarda bu konuya getirilen eleştiriler yani zaman yetersizliği,

masraflı olması, uygulayacak öğretmenlerin yeterli deneyim ve donanıma sahip olmamaları, ayrıca fiziki ortam yetersizliği ve bunların ötesinde hem konu ve içerik hem de dil açısından çocuk ve gençlere yönelik kitapların yetersiz olması şu an bizim içinde aşılması gereken sorunlar. Ancak bizler çocuk ve gençlik edebiyatının vazgeçilmezliğini ve önemini vurgulayarak, çocuk ve gençlik kitabı yazarlarımız da çocuklara daha yoğun bir şekilde seslenerek çalışmalarımızı sürdürmeliyiz. Çocuk ve gençlik edebiyatı genç okurlarına, anlayarak, severek ve okudukları ile kendisini özdeşleştirerek eleştirel bir bakışla okumayı sevdirmeyi amaçlar (Grünwald,1984: 201). Bu nedenle çocuk ve gençlik kitaplarının anlatım biçimi çok büyük önem taşır. Zira kitaplardaki eğitici rol ve otoriter anlatım biçimi (Songören,2005:124; Neydim,2003:66; Dilidüzgün,1996: 75) çocuğun gözlem ve eleştiri gücünü engelleyerek, “neden-sonuç ilişkisiyle anlamlandırabilecek yaşam durumlarını sınırlar (Sever,2003:14). Tüm yazarlarımızın bu konuya duyarlılık göstereceklerine inanıyorum.

Ayrıca öğretmen faktörü de elbette ki çok önemli. Çocuk ve gençlik yazınına inanan ve okumayı seven öğretmenler öğrencilerini yönlendirebilirler. Ancak okullarda öğrencilerin okuma motivasyonunu geliştirmek ve öğrencilere okuma kültürü kazandırmak, sadece öğretmenin tek yönlü çabası ile gerçekleştirilemez. Okuma eğitiminde okul müdürü, tüm öğretmenler, ebeveynler ve öğrenciler el ele vermeli ve ortak bir sorumluluk anlayışı içinde olmalılar. Öğretmenler için okuma eğitimine ve çocuk yazınına yönelik hizmet içi kursları, seminerler; velilere ve öğrencilere yönelik bilgilendirme ve konferans ve toplantıları uzun yolda atılacak ilk adımlardır.

Çocukların okuma alışkanlığı kazanmasında okul ve öğretmen kadar, hatta daha da fazla aile rol oynar. Aile içerisinde kitaba ve kitap okumaya değer verildiğini gören, sanatsal uyarılarla etkileşim içinde olan çocuk, okuma eyleminin ciddi bir aktivite olduğunu algılar. Erken yaşlarda okuma kültürü alan çocuk, kitabı ve kitap okumayı sever, iyi bir yetişkin okuyucu, iyi bir gözlemci ve yaratıcı bir birey olur.

Kaynakça

- Arkılıç Songören, S. (2005). *Familienleben in Deutschland und in der Türkei im Spiegel der Kinder- und Jugendliteratur*. Frankfurt a.M., Berlin, Bern: Peter Lang V. Dahrendorf, M. (1998). Überlegungen zur immanenten Didaktik und Pädagogik der Kinder- und Jugendliteratur. In *Kinderliteratur im Unterricht*. Richter/Hurrelmann (Hrsg.). Weinheim/München: Juventa Verlag
----- (1999). *Kinder- und Jugendliteratur in schulischer (didaktischer)*

- Perspektive. In *Offener Unterricht mit Kinder- und Jugendliteratur*. Knobloch/Dahrendorf (Hrsg.). Hohengehren: Schneider Verlag.
- Dilidüzgün, S. (1996). *Çağdaş Çocuk Yazını*. İstanbul: Yapı Kredi Y.
- Grünwald, D. (1984). Roman in der Kinder- und Jugendliteratur. In *Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. B.III . Doderer (Hrsg.)*. Weinheim/Basel.
- Haas, G. (1994). Kinder- und Jugendliteratur im Unterricht. In *Taschenbuch des Deutschunterrichts. Lange (Hrsg.)*. Baltmannsweiler: Schneider V.
- Haas, G. (1995). Kinder- und Jugendliteratur im Unterricht. In *Praxis Deutsch. Pädagogische Zeitschrift. Sondernummer*
- Haas, G. (2002). Für das Lesen sensibilisieren. Zum Umgang mit Kinderliteratur im Unterricht. In *Sache-Wort-Zahl-Zeitschrift*, 45.
- Neydim, N. (2003). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Bu Yayınevi
- Richter K., Riemann S. (2000). *Kinder – Literatur – “neue” Medien*. Baltmannsweiler: Schneider
- Sever, S. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık .
- (2006). *Etkinliklerle Türkçe öğretimi*. İstanbul: Morpa Kültür Y.
- Waldmann, G. (1998). *Produktiver Umgang mit Literatur*. Deutschunterricht Aktuell. Päd.Zeitschrift.